

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

P. Urazboyev

Teacher of the Uzbek language department of Nukus State Pedagogical

QARDOSH XALQLAR TILLARINING O'RGANILISHI

Annotatsiya

Ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda o'zbek tili (Davlat tili)ni o'qitishda yuqorida biz qayd qilib o'tgan umumdidaktik printsiplar bilan bir qatorda shu fanning tabiatidan kelib chiqadigan quyidagi o'ziga xos printsiplar ham mavjud.

Kalit so'zlar: ta'lim, qoraqalpoq, o'zbek, qardosh tillar, pedagog, ta'lim texnologiyalari.

Ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda o'zbek tilining o'qitilishi muhim ta'limiy ahamiyatga ega. Bu ikki qardosh tilni qiyosiy o'rganish natijasida o'quvchi o'z ona tilini ham o'zbek tilini ham puxta va asosli o'rganish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Umumdidaktik printsiplar garchand maktabda o'qitiladigan barcha fanlarga aloqador balsa-da, ammo u har bir fanning ichki tabiatidan, o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqadi. Maktabda o'qitiladigan hamma fanlar uchun umumiy bo'lgan didaktik printsiplar: o'qitishning bolaga ma'lumot berishi, tarbiyalash va rivojlantirishga qaratilganligi; o'qitishning ilmiyligi va bolalar uchun tushunarlilik, sistemaviylik va izchillik; nazariya bilan amaliyotning uzviy aloqasi onglilik, faollik, mustaqillik, ko'rsatmalilik, o'quvchilarga individual munosabatda bo'lish va ularning o'quv imkoniyatlarini hisobga olish kabi printsiplar garchand umumdidaktik printsiplar sanalsa-da, o'zbek tilini o'qitish usuliyatida ularning har biri o'ziga xos ahamiyat kasb etadi.

Ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda o'zbek tili (Davlat tili)ni o'qitishda yuqorida biz qayd qilib o'tgan umumdidaktik printsiplar bilan bir qatorda shu fanning tabiatidan kelib chiqadigan quyidagi o'ziga xos printsiplar ham mavjud:

- a) o'zbek tilini o'qitishda o'quvchilarning o'zbekcha nutq malakalarini shakllantirish printsiipi;
- b) o'zbek tilini o'qitishda bilingivizm sharoiti va ta'sirini hisobga olish printsiipi;
- v) o'zbek tilini o'qitishda mavzulararo, fanlararo, bo'limlararo bog'lanishga qat'iy amal qilish printsiipi;
- g) o'zbek tilini o'qitishda til hodisalarini qiyosiy o'rgatish tamoyili.

Maktabda o'zbek tilini o'qitishning bu o'ziga xos printsiplari umumdidaktik printsiplar bilan uyg'unlashib, ikkinchi tilni o'qitishda ko'zlangan maqsad va vazifalarning amalga oshishini ta'minlovchi asosiy talablar silsilasini vujudga keltiradi.

Quyida biz umumdidaktik printsiplar va ikkinchi tilni o'qitishning o'ziga xos printsiplariga aloxida to'xtalib o'tamiz.

Ta'lim tarbiya va rivojlanishning uyg'unligi printsiipi. Ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda o'quvchilar o'zbek tilining fonetikasi, leksikasi va grammatikasi yuzasidan o'ta zarur bo'lgan ilmiy bilimlar silsilasi bilan qurollantiriladi.. Ayni vaqtda o'zbek tilini o'qitish mashg'ulotlari o'quvchi shaxsini tarbiyalash va uni rivojlantirish vositasi hamdir.

Ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarning ikkinchi bo'g'inida davlat tili - o'zbek tilining o'qitilishi juda katta ijtimoiy, ma'naviy ahamiyatga molik masalalardan biri sanaladi. Uning ijtimoiy, ma'naviy ahamiyati shundaki, o'zbek tilini bilgan qoraqalpoq o'quvchisi ertangi mustaqil turmushga dadil qadam tashlaydi, ayni vaqtda muloqot chegarasi kengayadi; jamiyatda o'zining munosib o'rnini egallaydi, uning ma'naviy olami kengayadi. U nafaqat qoraqalpoq xalqining o'tmishi, urf- odatlari, an'analari, badiiy adabiyoti namunalari bilan tanishadi, balki o'zbek xalqi, uning boy tarixiy o'tmishi, badiiy adabiyotini hambilish imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada, xar ikki qardosh xalqning do'stlik rishtalari mustaqkamroq bog'lanadi, ularning o'tmishi, urf-odatlari, an'analari orasida juda ko'p mushtarakliklar va o'ziga xosliklar borligini bilib oladi.

Ta'lim qoraqalpoq tilida olib boriladigan maktablarda o'zbek tilini o'qitishdan ko'zlanadigan eng asosiy maqsadlardan yana biri o'z fikrini og'zaki va yozma shakllarda bayon qilishga o'rgatish ekan, bu ishni matn ustida ishlamay turib amalga oshirib bo'lmaydi. Ular gap va matnni o'zaro qiyoslab farqini aniqlash, matnning o'ziga xos xususiyatlari ustida ishlash, matn mazmuni haqida umumlashma hosil qilish, matnni qismlarga ajratish, matnga sarlavha topish, fikrning kim yoki nima haqida borayotganligini aniqlash orqali matn ustida ishlashga o'rgatiladi.

Ma'lumki, fikrni og'zaki va yozma ravishda bayon qilish, birinchi navbatda ularning so'z zaxirasiga bog'liq. Bu zaruriy malakalarning rivojlanganlik darajasi uyadosh so'zlar qatorini davom ettirish, berilgan o'zbekcha so'zlarni muayyan uyalarga ajratish, ma'nodosh so'zlar topish singari o'quv topshiriqlarigina bu printsiipni amalda tadbiiq etishning eng samarali va qulay vositasi sanaladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasining juda ko'p tumanlari (Xo'jayli, Taxyotosh, Beruniy, To'rtko'l, Nukus shahri) ikki tillilik va hatto uch tillilik sharoitida yashaydi. Albatta bunday holatga salbiy omil sifatida emas, balki ijobiy omil sifatida qaralmog'i lozim. CHunki

o'zbeklar bilan yonma-yon yashayotgan qoraqalpoq millatiga mansub bo'lgan o'quvchilar ularning ta'sirida o'zbek tilini tezroq va puxtaroq o'zlashtirib oladilar, va o'z fikrlari og'zaki va yozma sharoitda bayon qilishlarida ham unchalik jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmaydilar. Bilingivizm sharoitida istiqomat qiluvchi qoraqalpoq o'quvchilarining so'z zaxirasi ham faqat qoraqalpoqlar istiqomat qidigan mintaqalardagi o'quvchilarning so'z boyligiga qaraganda ancha ko'p bo'ladi. DTS ning muhim talablaridan biri sanalmish matn mazmunini tushunish va o'zgarlar fikrini anglash ham bilingivizm sharoitida yashaydiga o'quvchilarda ancha oson kechadi. Chunki ijtimoiy zaruriyat tufayli ular maktabga kelganga qadar o'zbek tilini kundalik faoliyatda o'rganadilar, natijada ularda bu tildan foydalanish malakalari tarkib topadi

Shunday qilib, o'zbek tili o'qituvchisi dars samaradorligiga erishi uchun bilingivistik sharoitni hisobga olishi, har ikki tilda so'zlarning talaffuzi, imlosi, ma'nosi va qo'llanilishini hisobga olishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bektoshev SH. Ona tili darslarida o'yin usulidan foydalanish. //Til va adabiyot ta'limi. 1993, 5 -6 -qo'shma soni, 15- 16 -b.
2. Berdimuratov Y.E. "Hezirgi qaraqalpaq tilinin leksikologiyasi". Nokis, qaraqalpaqstan, 1968-320 b.
3. Samad o'g'li, R. S., & Kamoliddin o'g'li, I. N. (2021, October). Reforms in Education. In " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM (pp. 138-140).
4. Shamshetova, Y. M., & Elmuratova, S. A. (2021). Phonological Structure of Borrowed Words in the Karakalpak. PSYCHOLOGY AND EDUCATION, 58(2), 1198-1204.